

בצלו של א. נ. גנסיין

מ. ז. ולפובסקי

ידידות-הנעורים בין ברנר לגנסיין. שם, בפור צ'פ, עמד „אותו הבית היפה“, שבו מתחיל גנסיין את סיפורו „הצדה“, ובו התהלכו בנות הבית, דמויות הנערות הענוגות, המתנגנות בסיפוריו של א. נ. גנסיין: יוליה ושרה וגוליה — בשמותיהן השונים שבסיפורים.

בפנקס ישן קטן שלי רשומים במלים ספורות פרטים מעטים על ימי היכרותי עם המשפחה הזאת ביקאטרינוסלאב. אך, לצערי, לא מצאתי בו שום דבר רשום על-אודות ביקורי הראשון בביתם, ואיני זוכר עוד כיצד הגעתי לביקור ראשון זה. אולי היה זה דרך מקרה. בדירתם, בחדר שכור אצלם התגורר איש צעיר, „עברי“ גם הוא, בשם חיים ליפשיץ. דומני שעלידי התוודעתי תחילה לשני האחים טוקארב, אחיהן של הבנות. הללו, שניהם, היו בחורים רווקים, כבר מאוד לא-צעירים. האחד, שלמה — סולומון יעקובלביטש (שם האב — יעקוב), פקיד באחד הבנקים, איש עממי, אוהב ספרות, כללית ועברית, בעל חוש הומור, זכר היטב את ברנר, וכמובן, גם את גנסיין, ששניהם היו מבאי בית הטוקארבים בפּוֹצ'פ; והשני, יוסף יעקובלביטש — איש משכיל, מבולל במקצת בספירת-עניינים רוסית, קרוב יותר לרוסית, לספרותה, לז'ורנאליים הגדולים שלה. הוא היה מתלבש בטעם, בפשטות והרנית במקצת ומלביש גם את שיחו בטעם אירוני-הרני כלשהו.

שתי האחיות הבכורות, שרה ויוליה, הא-חת חובשת, השנייה רוקחת, כמדומה, שמרו

השנים — שנות ערב מלחמת-העולם הרא-שונה; עיר-המגורים — יקאטרינוסלאב (כיום נרכנה-דיניפרובסק), עיר-פלך גדולה ונאה בדרומה של רוסיה, מתהדרת ב„פרוספקט“ שלה, והוא רחוב-שדרות בצורת שני גני-נוי ארוכים מקבילים, שהפכו את הרחוב המרכזי של העיר, לכל ארכו, לגן-טיולים, מקום מיפגש לחברי מפלגות אסורות, מהפ-כניות, אך גם לבחורים ציונים ו„עבריים“. בלילות היינו מזדמנים כאן, חברים „עבריים“ אחדים, והיינו מהלכים שעות רבות, והשיחה היא, בעיקר, על דבריי-ספרות עבריים אחר-נים, והנושא הגדול, הכובש את הלב בתמי-דות, אשר אליו נמשכים חוטי כל שאר עניינים שלנו, ניתן להיעטר בשם הכולל: ברנר-שופמן-גנסיין.

יחס מיוחד לנו לכל אחד מן השלושה. אך בפרק-זמן מסוים תפס מקום מרכזי בשיח-תנו — גנסיין דווקא, וזה משני טעמים: א. אותם הימים היו ימי הוצאת „רשפים“, החוב-רות הקטנות והצנומות, המפרפרות גם בר-שימותיו של ברנר, גם בציורים בודדים של שופמן, אך בייחוד בפרקי סיפורו הגדול של גנסיין, „בטרם“, שהלכו ונדפסו בזה אחר זה, רבי עניין ומתח. ב. ביקאטרינוסלאב זו שלנו, ברחוב באזארנאיא, בתוך שורת-בתים אפורה, מאוד אפורה, באחד הבתים האלה, בקומה השנייה, נתגלתה לנו יום אחד משפחת טוקארב, אשר נדדה לכאן מגליל פּוֹלְסִיָה, מן העיירה הקטנה פּוֹצ'פ, עיירת-המכורה של הגנסינים והטוקארבים, אשר שם גם התרקמה

והרי היא מבקשת ממני — דבר פעוט! — לקרוא את הטכסט רוסית. לא אחד: חשתי מבוכה. אף-על-פי-כן, לאחר שיקול-דעת כל-שהו, השיבותי לה בערך כך: „גוליה יעקוב-לבנה, אשמח להיענות לבקשתך, אבל, כידוע לך, ההרצאה הגנסינית אינה קלה והיא רסוקה מאוד. וברבזמן, כל פרט כאן — חוויה, ואין אני רוצה לחבל ברשמים. בר-שותך אקח את הספר לביתי ונתחיל בקריאה מחר.“ היא חייכה בלגלוג כלשהו: „עבודה אני מטילה עליך!“ אך לא נרתעה מחפזה. ואמנם, למחרת התחילה הקריאה ונמשכה ערבים לא-מעטים. התקדמנו לאט. לעתים קרובות הייתי מתקשה בתרגום והייתי מראה אותות של עצבנות. אז היתה שמה ידה על זרועי ומרגיעה אותי: „אין דבר, אני מבינה הכול. רק תאמר לי, מלה זו וזו מה פירושה המדויק.“

כך נמשכה הקריאה בצוותא. כאמור, לא היינו מספיקים הרבה. שנינו לא מיהרנו. ערב אחד קרה מה, תוך כדי קריאה, והיה בזה גם בשבילי, כל-שפן בשבילה, משום מאורע. עמדנו אז באמצע הפרק הרביעי של „בטרם“. אוריאל אפרת הגיע בלילה מנדודיו לבית הוריו. מתחנת-הרכבת נסע בכרכרה. „ירד מהמרכבה ונטל את אמתחתו והניחה על הספסל שאצל אותו בית יפה ושוקט, שאוריאל היה אומר לו בשכבר הימים בית-מולדת.“ הוא שוהה זמן-מה על הספסל הזה בטרם ייכנס, ותוך כדי כך הוא שוקע בהרהורי זכרונות. אותה שעה שקראתי פרק זה נסחפתי בקצב הנוגה של הדברים ולא חשתי במתרחש בפני שכנתי לשולחן. וכך הגעתי לאותו קטע שמסופר בו: „אוריאל הביט אל סביבו והצית שוב בפפירוסה וזכר משום-מה, והחליט בלבבו, שהוא ימות ככלב. ככלב ימות יחידי ומוטל באיזו אשפה ורואיו לא יאמרו איו...“ במקום זה הוחרדתי. ידה של גוליה נפלה פתאום על כתפי, ובטרם נשאתי עיניים אליה, בקע מפיה קולי-יבבה מוזעזע, ודמעות גדולות האפילו על עיניה. הבכי ההיסטרי נמשך רגעים מספר. קולי-

עדיין על שרידי יופי שמכבר, אך היו כבר בגיל קרוב לארבעים, אולי. כן דומה, שהן כבר היו אז לאחר אבדן התקוות לבנות בית לעצמן. בשיחות על ברנר ועל גנסין היו מאופקות מאוד. לכל אחת מהן היו, כנראה, זכרונות, שלא היו להוטות לגלגל בהם. לא כן הצעירה גוליה, שנתגלמה בסיפורו של גנסין בדמותה של רוחמקה. היא, גוליה, היתה בזמן המדובר כאן כבת עשרים, בקירוב. בעלת קומה ממוצעת אך תמירה, ומשום כך נראתה גבוהה מכפי שהינה. הצוואר זקוף, נושא בתואם רב את הראש הנאה, בעל המצח הרחב, הלבן והעיניים האליפטיות, עיני תכלת עמוקה. שלעתיים קרובות היו עוטות דֶּק של הרהורים. השיער השאטני הוסיף על החן הרך של הדמות. היא, גוליה, היתה בשבילנו הכוח המושך של הבית הזה. ועמה — ההילה הגנסינית המרחפת באווירו. אוריניסן כבר לא היה בחיים, וברנר התכונן להוציא את הקובץ „הצדה“ לזכרו. והאחים טוקארב וגם האחיות טרחו להשיג סכום כסף לעזרתו של ברנר בהוצאת הקובץ. הדפיסו תצלום של א.ג.ג. בצורת גלויה (בכמה מאות טפסים, כמדומה), והיו מפיצים אותו במחיר בין מפרים ומפרי-מפרים, והיה זה אחד העניינים אשר בגללו היינו מבקרים תכופות בבית. ואולם הנושא התמידי של שיחתנו עם גוליה היה מסביב לספרות העברית הצעירה של אז.

גוליה ידעה עברית במקצת, אך לא כדי קריאה חפשית ללא עזר. ביחוד התרפקה על כתבי גנסין, ומאוד נכספה להגיע לעומד קם. בדרך זו עשתה אותי מבלי-משים למתרגמו של גנסין לרוסית.

יום אחד תירגמתי בשבילה את שירו „נכאים“, שנתפרסם בשעתו בקובץ „הזמן“ (הבית הראשון מתחיל: „אני שכבתי בדד, אני שכבתי דום, ונכאים הגתה דממה בס' תיו, בערב יום, ולילה כבד ניבא לי לילה בלי חלום“). גוליה באה לידי התעוררות. הכניסה אותי לחדרה, הוציאה מן הארון כרך של „רשפים“, פתחה אותו, ישבה עלידי,

ובכל שעה. אלה החיים הצעירים, הצצים, ועוד בטרם יפותחו כבר הם נובלים והיו לצללי אנשים אשר אין בהם כל רוח חיים ומות לא מתו; אלה שנשמתם נשרפה וגופם קיים. היוזרי, חות!"

לידי שיחה נרחבה אתה לא הגעתי. טרור דה היתה ביותר ליד מכוונת־פירה בהכנות של דברי־לבוש, ובכלל — נתונה לעניינים פרטיים יום־יומיים. רק משנודע לה כי עומד אני לבקר בקרוב בנווה־המולדת של הגנסי־נים, באותה פִּזְצִיפּ, ביקשה ממני מאוד לסור לבית הרב, אבי הגנסינים, ולדרוש בשלומם בשמה. וגם אמנם מילאתי את בקשתה. ביום־חול, בשעות אחר־הצהריים, מצאתי את הרב בבית־הכנסת, לבדו, מתהלך מסביב לבימה ואומר "תהלים". כמדומה שגם החזיק ספר "תהלים" קטן בידיו. לפריסת־השלום מאת חווה התייחס באירוניה: "עדיין היא בתולה, מה?"

ובסוף הקיץ, כבר לאחר פרוץ מלחמת־העולם הראשונה, הגיע מנחם גנסיין, השחקן, אחיו של אורי־ניסן, מווארשה ליקאטרי־נוסלאב. התאכסן בבית הטוקארבים והתהלך בעדינות רבה, אפשר לומר בדביקות, עם אנשי הבית, עם ר' יעקוב, אביה־המשפחה (מתואר ב"הצדה" כר' שמחה־בר). עם הא־חים והאחיות, וביותר, גם הוא כאח גדול אוהב — נהג חיבה בגוליה. אני הכרתיו אז לראשונה, היה חביב ומלא־עניין בשיחותיו, בהומור שלו, בתיאוריו שבעל־פה, תיאורי אנשים, שחקנים, סופרים ועתונאים שב־ווארשה. אך רושמו החשוב שעשה עלי היה — כאילו צלו של אורי־ניסן מרחף בין כתלי הבית.

משהו על היחסים הדקים, שנרקמו בין האחיות יוליה וגוליה טוקארב לבין אורי־ניסן, מנצנץ פה ושם במכתביו של א.ג.ג., ביחוד במכתב הקצר שנשלח ליוליה מארץ־ישראל, אשר משום קיצורו אני מביא אותו בזה בשלמות, כמו שהוא:

עמק שושנים, טבת

רבה התוגה, יוליה, במה נזכרתי? ולמה?

הבכי הגיע לחדר הסמוך, ואחד האחים, שלמה, נכנס, הביא כוס מים וביקש ממני להפסיק את הקריאה. קמתי ואמרתי לסגור את הספר. אך היא עשתה תנועה מהזהה כלפי אחיה, ובפנותה אלי, אמרה: "אל תלך עוד עכשיו; חכה מעט; ומחר תבוא ונמשיך, כרגיל."

והקריאה נמשכה עד תומה. אך ככל שאזכור היתה מעתה כמו מאונסת במקצת. אני נמנעתי מלהטעים מקומות רגשיים. גוליה הרגישה במעצורים שבי, והיתה מבקשת ממני לא להיחפז ולקרוא באותו הקצב העצור שמקודם. "אל תחשוש", אמרה לי פעם בבת־צחוק, "שוב לא יקרה עוד דבר."

עם גמר הקריאה ב"בטרם" נעשו ביקורי בבית הטוקארבים, משך זמן־מה, פחות תכור פים. אך הנה בא הקיץ של שנת 1914, ופנים חדשות הגיעו לבית. תחילה באה מווארשה שארתו של א.ג.ג. ותלמידתו חווה דראוויין, זו שמכתביו אליה הובאו בקובץ "הצדה". קרובה היתה לבית הטוקארבים, כבת־משפחה. עלי עשתה רושם מוזר במקצת. היה בה, בחי־צוניתותה, בדיבורה, איזה קו, שהיה צורם אותי מעט, שמ־מה של בזהימה ספרותית־אמנותית, שלא הייתי רגיל בה. משום־מה נקבעה בזכרוני משאלתה, שהביעה יום אחד כלפי או כלפי מישהו אחר, שנמצא אותה שעה בחדר: "דוסטאנטנה מניה מילאו דרו־גא" (רוסית: "השג בשבילי את גֶּלֶאֲמִי למופאסאן").

בעת ההיא טרם קראתי את מכתבי א.ג.ג. אל שארתו ותלמידתו (הקובץ "הצדה" עדיין לא יצא, כמדומה; ובכל־אופן, לרוסיה, לידניו, טרם הגיע). אבל אילו כבר קראתי אותם מכתבים שלו (שאף הם נשלחו אליה מיקאטרי־נוסלאב, בה שהה אז גנסיין זמן־מה), הייתי נזכר אולי, כעת, עם ההיכרות, בכמה פסקאות, בהן דיבר על לבה להיזר מפני "הסביבה" הריקנית, האוכלת נשמת אנשים בצעירותם. "אולם ירא אנוכי — כך כתב לה — לבל יארע לך מה שאירע ומת־רחס לרבבות שכמותך, בכל יום ובכל עת

רינוסלאב. כשבאתי לביקור אצל הטוקאר-
בים, מצאתי את גוליה והיא אם לתינוק
עצבני, ואף היא רפויה, מדוכאה ובריאותה
מעורערת. בעלה היה אחד בונדאי, שהיה
ממבקרי הבית גם לפני המלחמה. לא נזדמן
לי לראותו הרבה, לא קודם ולא עכשיו.

על חווה דראוויץ סיפר לי פעם מנחם
גנסיץ ז"ל (כבר כאן, בארץ-ישראל), כי
לאחר המהפכה ברוסיה נתפסה לקומוניזם,
ובימים שהוא, מנחם גנסיץ, ביקר ברוסיה,
בימי שלטון הבולשביקים, התנכרה לו ומיאנה
להיפגש עמו.

אם יש שאני מהרהר אל לבי בשמה שעשו
החיים בנפשות אלו, שהאירו באור-יקרות
תקופה מסוימת מימי-נעורי, אני פונה אל
סיפורי גנסיץ ואל מכתביו. אגב קריאה
הן קמות לפני שנית בוזהר הנוגה של הזכר
רונות.

המדוחים הללו, שם, במדינת הדמדומים הרחוקה,
היו אורות לבבי מזהירים. זה היה בשכבר הימים.
את, כמדומה, ישנת אז. עכשיו — מהם שכבר
היו לצללים ומהם שעדיין הם גוססים... יוליה,
יוליה! שקי לגוליה ואל תעניני.
אורי ניסן.

בעטיה של מלחמת-העולם ניתקתי מביתי
ומעיר-מגורי. נלקחתי לצבא ונקלעתי להומל
וסביבתה. שם עברו עלי חדשי-אימונים עד
שנשלחתי לחזית. תוך כדי הימצאי בהומל
ביקרתי שם בבית ההופנשטיינים, שהיו מידי-
די ברנר-גנסיץ-שופמן, ואחד האחים היה גם
משורר, וזכור היה לי שירו ב„המעורר“ —
„שם במרחק, עמוק מטה, גסס-גסס, גווע
דבר“. אך מכל המשפחה לא מצאתי בבית
אלא את הזקנה, אם הבנים, זו המתוארת
בקווים נאים וחרिפים ב„בטרם“.
מקץ שנתיים להיותי בחזית-המלחמה קי-
בלתי חופשה והגעתי לבית הורי שביקאט-